

Háromszázhetvenöt esztendeje halt meg Rimay János

Rimay János (1569–1631), a reneszánsz kor sokoldalú egyénisége, a jeles költő, politikus, diplomata és gondolkodó nagyon sok szállal kötődik a Felvidékhez s az innen indult géniuszokhoz. Hisz a Nógrád megyei *Alsósztrégován*, Madách Imre falujában született ő is 1569-ben Rimay György és *Madách Krisztina* birtokosok gyermekeként. Itt töltötte gyermekora egy részét is, ide vonult később vissza, kialakítva híres udvarházát, a messze földön ismert szellemi műhelyt. A Sztrégovától északra fekvő *Dívénnyben* hunyt el 1631. december 11-én, de egyes kutatók szerint földi maradványait Sztrégovára hozták, az evangélikus templomban temették el. Aztán szoros szálak, baráti és lelki kapcsolatok fűzték őt az ugyancsak nógrádi kötődésű *Balassi Bálint*hoz.

Rimay természetesen más helyekkel is kapcsolatba hozható, hisz a középkor mozgalmas életet élt embere számos részét bejárta az országnak, sőt a határokon túlra is eljutott. Egy ideig a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei *Nagyecsedén* élt Báthory István várában. *Szerencsen* 1605-ben részt vett a Bocskay István által összehívott országgyűlésen, de jelen volt a *soproni országgyűlésen* is. S természetesen ott volt *Esztergomban* is Balassi mellett az ostrom idején. Aztán a fejedelem követeként jelen volt a *zsitvatoroki békekötésnél*, többször járt követségben a *budai pasánál*, s diplomataként megfordult *Törökországban* is. S mondanunk sem kell, hogy *Erdély* sem maradt ki az életéből, hisz sok időt töltött ott a fejedelmek udvaránál. Ott volt *Hibbén* Balassi halálos ágyánál és temetésén, s ő mondta a gyászbeszédet Bocskay koporsója felett is.

A nagyvilággal még úgy is kapcsolatot tartott Rimay, hogy óriási levelezést folytatott, udvarházában barátokat fogadott. Levelezett például a *Madáchokkal*, *Rákóczi Györggyel*, *Pázmány Péterrel*, s gyakran köldött levelet Sztrégováról *Justus Lipsiusnak* (1547–1606), a kor legtekintélyesebb humanistájának, az új-sztoikus bölcséleti iskola képviselőjének. Sztrégovai otthonában a kor valamennyi jeles írója és tudósa megfordult. 1614 végén például *Szenczi Molnár Albert* járt nála. Szécsényből jött ide Maklári Bálint lelkész és Szigyeyi Kristóf vicekapitány kíséretében. Naplójában így emlékezett erre Szenczi: „*Ez két katonával kísértetett kiskarácson estén Esztergovára (Alsósztrégovára) Rimai Jánoshoz. Itt ez tudós embernél az új szerint kezdtem el örömmel ez következő 1615. Esztendőt.*”

S hogy Rimay a tudományok, a művészetek és a világlátás terén oly magasra eljuthatott, ahhoz hozzájárult a jó nevelés meg a néhány kiváló alma mater is. A jó iskolát illetően Sztrégova sem volt híján, hisz a köznemesség már a XVII. században evangélikus latin iskolát tartott fenn, amelyben valaha *Bél Mátyás* is tanult. Földünk aztán a *gráci és a bécsi egyetemeken* folytatta stúdiumait. A tanulmányok befejezése után került *Báthory István országbíró* udvarába, ahol a *„fegyverforgatást és a vítézi gyakorlatot is elsajátította”*. Erdélyben, *Báthory Zsigmond* udvarában már mint *„énekes apród”* is jeleskedett. Aztán *Bocskay István*hoz ment, ahol gyorsan haladt a ranglétrán: főkomornyik, titkár, kamarás, majd belső tanácsos s a fejedelem megbízottja lett. Egy időre *Bethlen Gábor* szolgálatába szegődött, s a diplomáciai munkák egész sorát végezte el. Ilyen háttér után nem csoda, hogy Rimay János kora legtisztább gondolkodású emberévé vált. S mint *Szinnyei József* írja: „*E fontos politikai és diplomáciai szereplés mellett soha sem szűnt meg a tudományokat és irodalmat művelni, s különösen kitérő egyházi és lyrnai költő volt. Balassi Bálint*hoz szoros barátság kötötte s ennek költészete Rimayt is lelkesítette.”

Az irodalmi hagyatékot s a megbecsülést illetően Rimay szerencsés embernek mondható. Igaz, ő is sokat tett például Balassiért, aki halálos ágyánál *„vitézi áldozatának megörökítését kérte tőle”*, s akinek később verseit is rendezte. Ám azt is tudjuk, hogy barátjának és rokonának, *Madách Gáspárnak* (1590–1647) az volt az egyik legnagyobb érdeme, hogy megmentette a pusztulástól Rimay verseit. Madách Imre hetedízigleni dédapja egyébként maga is írt költeményeket, foglalkozott műfordítással, s Rimay műveinek jelentős része is Madách Gáspár másolatában maradt fenn.

Rimay kapcsolata Balassival korán kezdődött, s mint láttuk, a siring tartott. A költészetben is társa volt irodalmunk európai szintű képviselőjének, szívesen társalogtak együtt irodalomról, művészetekről. *Rimay János Összes műveit Eckhardt Sándor* jelentette meg 1955-ben. A költő

kiemelkedő alkotása, *Az nagyságos gyarmathi Balassa Bálintnak Esztergam alá való készületei...* című munkája 1595 táján látott először nyomtatásban napvilágot. Mint irodalomtörténeti összefoglalónkban olvashatjuk: „jellegzetes humanista költemény” ez, mely Balassi életének „utolsó eseményeit foglalja mitológiai keretbe”, illetve a hét versből álló ciklus a költőnek és öccsének, Ferencnek halálát énekli meg. A ciklus I. részében a költő Istenhez való ragaszkodását fejezi ki: könyörög a Mindenhatóhoz, s kéri segítségét, hogy menekülhessen a bűntől:

<i>Az te jó voltodért</i>	<i>Ne vess el előled</i>
<i>Távoztasd el vétkeket,</i>	<i>S el se űzz mellőled,</i>
<i>Ójam magam tőle,</i>	<i>Halld kegyessen kértemet.</i>
<i>S gyűlöljem mint mérget,</i>	

A II. szakaszban Balassi az ostromra készül, Minervához és Palláshoz futamodik segítségért, s kéri, hogy majd az Égbe emeljék őt. Ám addig hazájáért kész mindent megtenni, vérért is ontani:

<i>Élete bújának,</i>	<i>Szolgálhasson ő vére,</i>
<i>Nagy háborújának</i>	<i>Mellyel az ég alatt,</i>
<i>Legyen ezvel már vége,</i>	<i>Míg tart békesség s had,</i>
<i>Hogy itt hazájának,</i>	<i>Folyjon jó híre-neve.”</i>
<i>Mint édes anyjának</i>	

A III. részben már sebesülten fohászodik Istenhez, lelkét neki ajánlja. Közben még van ereje harcostársaihoz is intézni néhány megszívlelendő szót:

<i>Jó vitéz barátim,</i>	<i>Vétkim megbocsássátok,</i>
<i>Megszűkült Magyarim,</i>	<i>Hazátok oltalmát,</i>
<i>Isten legyen hozzátok!</i>	<i>Mint Isten erőt ad,</i>
<i>Lelketek javáért</i>	<i>Ne hagyjátok, lássátok.</i>
<i>S jótok áldásáért</i>	

A ciklus IV. részében Balassa Ferenc dicsőséges halálát írja le, majd bemutatja, ahogy a műzsák a Balassiai koporsóit őrzik. Az utolsó fejezetben ismét a két nagy hőst dicsőíti, kiemelve legfőbb érdmeiket:

Maga ők nem magoknak,
Hanem országoknak
Éltek, sem tárházoknak
Vagy hasoknak,
Ki szokás másoknak.

Köztudott, hogy Rimay Balassi verseit is sajtó alá rendezte. A *Balassi Bálint apológiájában* így ír erről:

<i>Bálint, nevezetben ki voltál Balassa,</i>	<i>Én pedig írásid nyomát kinyomozom,</i>
<i>Munkádot kiadom, hogy minden szem lássa;</i>	<i>Ne báná, új életre, hogy nevedet hozom,</i>
<i>De élit elmédnek, nem vélem, kaphassa,</i>	<i>Emlékezetedet mindenütt hordozom,</i>
<i>Kinek Apollónál nem volt tanulása.</i>	<i>S így híred-nevedet, mint lehet, toldozom.</i>
(...)	

A Felvidéken Csanda Sándor foglalkozott Rimay Jánossal. Egyik tanulmányában megállapítja, hogy „Rimay nemcsak utánozta, hanem tovább is fejlesztette Balassi Bálint költészetét, az ő verseiben jelenik meg először a magyar líra kurucos, a német szövetségesben, a »kereszténység pajzsában« való kételkedést kifejező hangja.” Ez fejeződik ki többek közt a *Kiben kesereg a magyar nemzetnek romlásán s fogyásán* című versének alábbi soraiban:

<i>Oh, szegény megromlott s elfogyott Magyar nép,</i>	<i>Kedvelt böcsült véred lett csúfoltságossá,</i>
<i>Vitézséggel nevelt hírrel vagy igen szép,</i>	<i>Szabyládnak bő soldja nagy olcsóságossá,</i>
<i>Kár, hogy tartol úgy, mint senyvedendő kép,</i>	<i>Megcsorbult nemzeted változott korszakossá,</i>
<i>Előmenetedre nincs egy utad is ép.</i>	<i>Neved ékessége utáltságossá.</i>

Csanda Sándor kiemeli még Rimay merész képalkotását, melynek „legfőbb eszköze” a rím. Legjelentősebb bölcselő költeményeiben pedig sztoikus olvasmányainak élménye és Horatius hatása érződik. Rímei kapcsán Csanda továbbá megjegyzi, hogy „az ő költészetében válik először igazi versalkotó tényezővé a rím, amellyel kapcsolatban nemcsak a pontos akusztikai megfelelésre ügyel, hanem keresi a ritkán előforduló szavak összecsengését is.”

Bizonyára Balassi szerelmi lírája is hatással lehetett Rimayra, mert találunk versei közt ilyen jellegűeket is. Az *En édes Ilonám* kezdetű költemény könnyed sorai így hangzanak:

*En édes Ilonám, tizedik bülc Múzsám,
kinek szavát nem unnám,
Te vagy nekem Charis, okosabb annál is,
Kit méltán kedvelt Páris,
Három asszony között, kik közt ítélet lött,
Vénus vagy, ki almát vött.”*

Rimay prózaíróként is jelentős egyénisége volt korának. Foglalkozott irodalomtörténettel – Előszót írt például Balassiról –, készített történelmi feljegyzéseket, vallásos elmélkedéseket is. Szóltunk már levelezéséről is. Ennek kapcsán érdemes idéznünk Csanda Sándor tanulmányának alábbi, ide vonatkozó sorait: „Leveleinek jó része a mai Szlovákia területével kapcsolatos viszon- tagságokról si tájékoztatást nyújt, feltűnő figyelmet szentelve a szegény népek. Huszonhárom éves korában, Trencsénben írta a kor leghíresebb humanista tudósának, a holland Justus Lipsiusnak azt a latin levelet, melyben a töröküdlés miatti hányattatását, a keresztény csapatok tragikus vereségeit, a végvá- rak népének gyilkolását is leírja. Mint az evangélikus egyház pártfogója, leveleiben szlovák papjait is vé- delmébe veszi.”

A Justus Lipsius-hoz írt levelek megtalálhatók az Eckhardt Sándor szerkesztésében kiadott Rimay-Összesben is (1955). Saját állapotáról például így tudósít ezekben Rimay: „A nyugalom utáni vágyat sűrűn és egész nyíltan csöbögtette belém a dolgoknak az a szomorú képe, hogy a török ke- zétől elűzve lakóhelyemről, hozzátartozóimtól megfosztva és minden jószágomból kifosztva kénytelen lévén minden nemességnek díszeit és a testi javakat elhagyni, valamint az Oroszlán Vicsorításától szét- szakadt és szétoszlott nemzetiségemet.” A levélben megköszöni a nagy tudósnak azt a figyelmet, melyet neki szentelt, s nagyra értékeli ama erőt, melyet Lipsius írásaiból merített.

Igen figyelemkeltőek Rimay elmélkedései is. Ezekből szintén olvashatunk az irodalmár Összes műveiben. A *Két nagyapóteki elmélkedés*ből idézzük az alábbiakat: „Aki elvesz vagy kárho- zik, nem azért vesz és kárhozik, hogy vétkezett, de hogy hitetlenkedett és nem hitt. Bűnei bocsánatjának orvosát semminek vélte, s megvetette bűnei bocsánatjának az orvosságát is, megoltván magában az igaz hitnek világát, s az idvözítő Krisztus halálában való bizodalmit nagyobbban állítván az ő bűneit kárhoztatjára lenni, hogy nem mint az Úr Istennek véghetetlen irgalmasságát bűne bocsánatjára s bol- dogságára. És így ahol az Istennek véghetetlen irgalmasságát csak rövid végekre vonogatja, szűkítvén szorítván véghetlenségét s kétségben esésének estrangával ő maga fojtja meg magát, s nyakra főre aka- rat szerint is esik az kárhoztatnak örvénebe, s vermébe be, úgymond.”

Jó, hogy földünk munkái fennmaradtak, máig ható élelnt és tanulságokat közvetítenek nekünk, a szülőfölr kíváncsi örököseinek is.

Csáky Károly

Irodalom: *Bán Imre:* Rimay János. In: A magyar irodalom története 1849-ig. Szerk. Szauder József. Bp. 1968. 96–97. old.; *Csáky Károly:* Nógrádi tájakon. Pozsony 1992.; *Csanda Sándor:* Rimay János. In: Uő: Szülő- földünk régebbi irodalmi hagyományai. Bratislava 1986. 51–57. old.; *Magyar költők 17. század.* Rimay Já- nos versei. Válogatta Koválovsky Tibor. Bratislava-Pozsony 1990. 17–78. old.; Rimay János összes művei. Összeállította Eckhardt Sándor. Budapest 1955.; *Szimnyi József:* Magyar írók élete és munkái (CD-változat).